

КИВЁ КОНСТИТУЦИЕ "САГЛАК" ЛАРТИЧЕН СЁННИНЕ ХАВАРТРАХ ЙЫШАНАСЧЁ

Йалана кенё тарах, йөркелү ый-тәвәсене парламентән сөнө йышне суйланă хысқан 1-мөш сессирәх татса параканччө. Хальхинче вәсене тавата уйаха тәсса ячөс. Салтавсар та мар: июлөн 12-мөшөнчө Патшаләх Канашён 87 депутатәнчөн 64-шөн ячө сөс паллә пулчө. Савна май малтанхи сессире спикера кана суйларөс, унан 2 сүмө валли ваканси хаварчөс. Комитетсене ертсе пыракансене те вәхәтләхә сөс уйарса лартнәччө.

Ноябрәтөн пулса, тата 23 депутат мандат илинө хысқан, паллә өнтө, Чаваш парламөнчө тулли йышпа өслеме пуларө. Саванпа иртнө әрнекун V сессире каллә йөркелү ыйтәвәсене пәхса тухнинчөн тата ЧР Конституцийөпә хәш-пөр саккунсене уланәусем кертнинчөн төләнме кирлө мар. Сесси өснө ЧР Президентчө Н. В. Федоров хутшәнчө.

Шөл пулин те, ку сесси ларавөсене пыма 4 депутат өрсеймөн.

Чи малтанах ЧР Патшаләх Канашён председателө Л. П. Кураков сәмах каларө. Чаваш Республикы, пөтөм Рассей Федерацийө пөхөх, йывәр лару-тарава керсе үкнө, - терө вәл. - Пирөн пурин те пурнәса лайәхлатма тарашмалла. 3-мөш сессире бюджет саккунне уланәусем кертрөмөр. 4-мөш сессире вара "Тавар сутнинчөн налук илесси синчен" саккун йышәнма тиврө".

Лев Пантелеймонович шүчөпә, ку саккун чанах та "популярлө" мар. Ун тавра шав-шав халиччөнәх ләлланмасть. Патшаләх Канашене сарусем илөсчө: пөрисем 5 процентлө налука пәрахәслама йитәсчө, теприсем налук хуман таварсен йышне анләлатма сөнөсчө.

Паллах, асәннә саккуна ыр пурнәсран йышәнман. Анчәх вәл бюджетниксене (учительсене, врачсене, культура өсчөнөсене) өс укси түлес йитава татса пама пуләшәт. Алла пулин те чылайшө сав-савәх камәлсар. Хәш-пөр сөрте учительсөн пәлханащө, калләх забастовка ирттерме хәтәрленөсчө.

"Ку саккун пулмасан лару-тәру тата начарланатчө, - паләртәс спикер. - Ун пөлтөрөшне халәхә төплөн әллантарса памалла. Вәхәт ситсен, саккуна төпөр хут пәхса тухәпәр, каярахпа пачах пәрахәсләпәр".

Сөршывра, республикара кризисран мөнле тухмалла? Кун пирки өс тәвакан власть та, саккунсәсем те куллен пур ватащө. Чаваш Енөн экономика социаллә пурнәснө 1999-2001 сүлсенчө аталантармалли программа туса хәтәрленө-ха. Савән пөхөх экономика ура сине сөклемө чи малтан тумалли мерәсене паләртнә. Вөсене Патшаләх Канашён иртнө сессийөнчө сүтсе явса ырланә. Халө сав программәна пурнәсlassишөн пурин те сине тәрсә өслемелле.

Патшаләх Канашён өс планне сирөплөтнө. Декабрьте Чаваш Республикын 1999 сүлхи бюджетне пәхса тухмалла. Ун үмөн сак йитупа правительство членөсөмпе депутатсен парламент итлөвнө ирттерөсчөн.

Л. П. Кураков парламентсем хушинчти сьхәусем сичне те чарәнса тачө. Акә ноябрөн 10-мөшөнчө ЧР Патшаләх Канашён делегацийө Чөмпөрти чаваш шкулөн уявнө паллә тума Ульяновска кайса килнө, область өртүсөсөмпе төл пулса каләснә. Нумаях пулмасть Лев Пантелеймонович хай Швецире пуллә, унти парламентаризм опычөпә паллашнә. "Швецире паллә социализм моделө тухәслә өслет, - паләртрө вәл. - Унпа пирөн те усә курмалла. Савна май 1999 сүлхи март уйәхөнчө Шулашкарта ку темәпа на-укапа практика конференцийө ирттерөсчөн".

Спикер РФ Федерация Советчөн юлашхи ларавөн өсөпә те паллаштарчө. Унта агропромышленность комплекснө кризисран кәлармалли майсөнө пәхса тухәх икүн. Вице-премьер Кулик сәмах каләнә. Политиксөн йәнәшөсөнө пула сөршыври лл хусләбнө 25-30 сүл каялла кайса лартнә. Продукци каләпәшө те, АПКна укә-төнкө хавәснө те вун-вун хут чокнә. Саванпа ваксаллә мерәсөн йышәнмалла. Чи малтанах - сиссөнө сәкарпа тата ытти тырә продукчөсөмпе тивөстөрөсси пирки.

Эмел йитавө те сивөч. Мөншөн тесен халәх сывләхө сүлтан-сүл начарланса пырат. Ерекөн чирсен сүлне пүлмелле. Ача амәшөсөмпе ачаләхә хүтөлемелле.

"Ситес сүлхи январөн пөррөмөш сүрринчө Шулашкарта Аталпа Урал тәрәхөнчи регионсен өртүсисен пөрлөхө анлә ларәвнө ирттерме каләсса татәлнә, - пөлтөрчө Лев Пантелеймонович. - Кун йөркинчө - власан өс тәвакан тата саккунсем йышәнәкан органөсем пөрлө килөштерсе өслөс йыту. Кунтах Рассей Федерацийөнчи субъектсен кризисран тухмалли сүл-йөрө пирки пысәк конференци пухасшән".

Сессире пөррөмөш йыту, ЧР Конституцине (Төп саккунне) уланәусемпә хушәмсем кертөсөмпе сьхәннәскер, пысәк шав-шав сөклерө. Ку саккун проектне Патшаләх Канашён өснө лайәхлатас тата тыгәмнө ансатлатас төлөвлө туса хәтәрленө. Савна май унчөнхи Аслә Канашпа ытти субъектсен суйланәкан органөсен опынне шуа илнө.

Төслөхрен, Мари Элта 67 депутатран 3-шө сөс штатра төлөвлө өслөсчө. Патшаләх Пухавөн председателөн сүмөсенчөн пөри сав вәхәтрах саккунләх комиссиене өртсе пырат. Саратов областнөчө 35 депутатран 6-шө, Ульяновск областнөчө 25 депутатран 8-шөне төп өсрөн хәтарнә, сав областнөчө те председателөсөн сүмөсенчөн пөри - вәл е ку комитет өртүснө те.

Чаваш Республикын пәхса тухма сөнөкөн саккун проекчө мөнле уйрәлса тәрәт-ха? Унпа килөшүллөн, Патшаләх Канашён председателөн сүмөсенчөн пөри хайөн полномочийөсене яланхи никөс сичне пурнәсласа пырат, тепри - обществәлла майпа. 6 комитет председателө, Патшаләх Канашө йышәннипә, хайсен тивөсчөсөнө төп өснө пәрахса та, обществәлла майпа та пурнәслама пултарят. Юлашхи төслөхрө Комитет председателөн сүмө парламентра яланхи никөс сичне төлөвлө өслөмө суйласа лартөс.

Төпөр сөнөлөх: төп өснө пәрахса өслөкөн депутатсен йышне те Патшаләх Канашө паләртат. Унсәр пуснө, мөн пур өсө тивөсчөпә туса пырас, пөрлөхә ларусене төплөн хәтәрленөс төлөвлө ЧР Патшаләх Канашён президиумне йөркөлемө сөннө. Унта спикерпа унан сүмөсөн тата парламент суйлакан 8 депутат керөсчө.

Сак саккун проектне өсө кертме республика бюджетөнчөн пөр пус та кирлө мар, пачах урахла, Патшаләх Канашён председателөн сүмөсенчөн пөри обществәлла майпа өслени укә-төнкө тәкәкөсөнө чакарма май парат. Хәш-пөр депутатсем, унтан ЧР Президентчөн администрацийөн өртүснө П. С. Краснов, каярахпа Н. В. Федоров Президент та саккун проектне хытә критиклерөс. Төп салтавө - ЧР Конституцине сине-сине пысәк уланәусем кертмелле мар. Патшаләх Канашөн президиумө мөн тума кирлө? Спикерән пөр сүмөн мөншөн яланхи никөс сичне, теприн обществәлла майпа өслемелле? Сак тата ытти йытүсем пирки хөрүллөн тавлашрөс.

Тавлашәва татса пама Н. В. Федоров Президент хәех пуләшрө. "Мөн пур вак положенисене Конституцине кертмелле мар, - сөнчө вәл. - Төслөхрен, президиум пирки регламентра асәнә хаварни те сителөклө. Комитет өртүсисенчөн хәшө обществәлла майпа, хәшө яланхи никөс сичне өслемеллине те комитетсем хайсем паләртчәр".

Сакән хысқан сессире тәхтәв тусах комитетсөнчө, редакци комиссийөнчө, унтан калләх пөрлөхә ларура сүтсе яврөс сак йитава. Пөрлөхә шухәш патне вис-таватә сөхөт тавлашнә хысқан тин пырас тухрөс. ЧР Конституцине көске уланәун кертрөсчөкөртрөсөх. Унпа килөшүллөн, Патшаләх Канашөнчө яланхи профессн никөсчө сичне өслөкөн депутатсен йышө 9-тан иртмелле мар.

Сак саккуна ЧР Президентчө сав самантрах алә пусрө. Эпин, вәл сийөнчөх вая көчө. Сакә кун йөркинчи ытти йытүсөнө хавәртрах татса пама сүл усрө. Акә депутатсем Чаваш Республикын Патшаләх Канашөпә ун комитөсөм сичнөн калакан саккунсөнө уланәусем кертме тата Патшаләх Канашөн регламентне төпө хурса йышәнчөс.

Унтан сесси йөркелү ыйтәвәсөнө пәхса тухрө. Ытларәх сасәпа, ЧР Патшаләх Канашөн председателөн яланхи никөс сичне өслөкөн сүмө пулма Михаил Алексеевич Михайловский депутата суйларөс. (Вартпән сасәлап результачө сакән пек: 53 депутат - ун майлә, 30-шө - хирөс). Унтан Патшаләх Канашөн комитөсөм сөннипө вөсөн өртүсисөнө - председателөсөнө тата вөсөн сүмөсөнө - сирөплөтрөс. Вөсөнчөн хәшө-пөри обществәлла майпа өслө.

Юлашкнчөн депутатсем "ЧР Патшаләх Канашөн президиумне йөркөлөсси сичнөн" йытәва кун йөркинчөн кәларчөс, ЧР Шута төрөслөв палатин председателөн тивөсчөсөнө вәхәтләхә туса пыма В. М. Андреев депутата хушса хаварчөс, ЧР "Пурәнмалли сүрт-йөр фонднө тытса тәмалли тата юсамалли правиләсөмпе нормәсөнө пәснашән административлә явал тыттарасси сичнөн" саккунө пирки ЧР пуроррөпө тәрәтнә протеста тивөстөрчөс.

Сесси хайөн өснө 21 сөхөт иртсен тин вөслөрө. Ку өнөпө вәл уйрәмах паләрсә юлатө пулө.

V. РЫКИН.